

УДК 37.011.3-057.87:81'243

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-5(336)-168-175

Шкарлет Валерія Олександрівна,

викладач кафедри романо-германської філології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

shkarlet.valeria@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2958-6557>

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

Становлення України як незалежної держави, інтеграція в європейське і світове співтовариство відбуваються на фоні світових глобалізаційних процесів у всіх сферах суспільного життя українського народу. В умовах інтенсивного розвитку міжнародних зв'язків відбувається культурний обмін на національному і міжнародному рівнях серед держав світу, зокрема України. Як зазначають науковці, для успішного міжкультурного спілкування, взаємодії з представниками різних національностей необхідно не тільки знання іноземних мов, країнознавства, але й ціннісних орієнтацій, національного менталітету іншого народу, що зумовлює домінантність полікультурної освіти, яка полягає у формуванні особистості, яка здатна до активної й ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння і толерантності до інших культур, умінням успішно взаємодіяти з представниками різних національностей, вірувань і культур.

В умовах полікультурної глобалізації характерне поширення інформаційного простору, в якому відбувається взаємопроникнення культур, формування полікультурних ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземних мов. Оскільки саме вчителі іноземних мов є трансляторами полікультурних цінностей майбутньому поколінню. В основу глобалізації покладено ідею, суть якої полягає у тому, що визначення та розв'язання багатьох проблем можливе тільки через глобальні процеси, а не на рівні окремої країни.

У вітчизняній педагогічній науці проблема полікультурної освіти і виховання молоді була об'єктом уваги таких українських дослідників, як Е. Антипова, В. Бойченко, В. Болгарінова, Л. Волик, Л. Голік, О. Гуренко, Л. Горбунова, О. Ковальчук, О. Локшина, І. Лощенова, Л. Пуховська, А. Солодка, О. Сухомлинська та ін.

Зарубіжною педагогічною наукою вже накопичено значний досвід у розробці питань полікультурної освіти, зокрема низка зарубіжних науковців досліджували зазначену проблему (Г. Бейкер, Дж. Бенкс,

К. Бенкет, П. Вебер, Ж. Гей, Д. Голлнік, Дж. Гудлед, О. Джуринський, К. Кемпбел, В. Міттер, Т. Рюлькер, С. Ньето, Е. Холлінс та ін.). В зарубіжних роботах висвітлено запровадження полікультурної освіти, розробки концепції, моделі такої освіти тощо.

Мета дослідження визначити специфіку формування полікультурності майбутніх учителів іноземних мов з позицій полікультурної освіти.

Пріоритетними завданнями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов є формування полікультурних ціннісних орієнтацій, формування їхньої суб'єктної позиції, національної й міжкультурної самосвідомості, ініціативного та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності (Ананьїн, с. 17–18). Сучасні фахівці іноземних мов повинні мати усталені полікультурні духовні цінності, ціннісні орієнтації, норми й правила полікультурної суспільної поведінки, опанувати відповідний рівень міжкультурної компетентності для налагодження конструктивної взаємодії з представниками інших мов і культур.

Розв'язання проблеми під час професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов потребує формування в студентів відповідних полікультурних ціннісних орієнтацій та міжкультурної картини світу, яка б уможливила вироблення в них позитивного ставлення до представників інших мов і культур, спонукала знайти вичерпну інформацію про власну і незнайому культурну спадщину, окреслила напрями особистісного полікультурного й аксіологічного саморозвитку (Гончаренко, 1997).

Фундаментальною потребою сучасної професійної освіти є потреба в майбутніх учителях іноземних мов, які б мали і високий рівень освіченості в галузі викладання іноземних мов, і були полікультурно розвиненими особистостями. Тільки система вищої освіти зможе вирішити зазначену проблему, яка за вдалої організації навчально-виховного процесу, може сформувати в майбутніх учителів не тільки професійну компетентність з обраної спеціальності, але й зробити його конкурентоспроможним, висококваліфікованим на міжнародному ринку праці (Ананьїн, с. 20–21).

Такий підхід вимагає формування у майбутніх учителів іноземних мов полікультурних ціннісних орієнтацій, що надасть їм можливості ефективно й успішно взаємодіяти із представниками інших мов і культур.

В контексті нашої науково-практичної роботи, ми вважаємо за доцільне визначити ступінь дослідженості обраної нами проблеми у вищій освіті та означити, як в сучасній педагогічній науці трактують ключове поняття нашого дослідження «полікультурна освіта майбутніх учителів іноземних мов». Головним завданням постає: по-перше, уточнити сутність та зміст понять «полікультурність», «полікультурна освіта»; 2) по-друге, встановити взаємозв'язок між зазначеними вище поняттями; 3) по-третє, розкрити їх вплив на процес професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Наукове дослідження ми розпочнемо з визначення ключового поняття нашої наукової роботи, тобто з поняття «полікультурні ціннісні

орієнтації». Оскільки ключове поняття нашого дослідження складається з двох складових, які трактуються в різних наукових розвідках окремо, а саме: «полі культурність» та «ціннісні орієнтації», тому нам необхідно почати з визначення поняття «полі культурність», яке досить поширене в педагогічній науці і, наразі, активно досліджується в сучасних наукових роботах з педагогіки.

В основі семантичного визначення поняття полікультурності лежить інтерпретація феномена культури, тому ми розпочинаємо із аналізу визначення поняття «культури». Інтерпретація поняття культури є складним завданням, оскільки сама по собі культура є досить складним об'єктом дослідження. В основі становлення поняття «культура» лежить потреба у теоретичному осмисленні суттєвих зрушень у суспільному бутті людини, що почалися в новий час і викликали глибокі зміни у відношенні людини до природи, суспільства, до самої себе (Хомич, 2014; Султанова & Шахрай).

Слово «культура» походить від латинського «Culture» – «обробіток», «обробляти») – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. Поняття «культура» об'єднує в собі науку (включно з технологією) і освіту, мистецтво (літературу та інші галузі), мораль, уклад життя та світогляд (Ангдійчук, 2018).

Зауважимо, що у своєму етимологічному значенні поняття «культура» бере початок в античності. Його можна віднайти в трактатах філософів та педагогів Стародавньої Греції та Риму. Спочатку у розумінні культури душі, розуму, тіла, що досягається шляхом цілеспрямованих вправ і виховання. Загалом, в античній свідомості розуміння культури ототожнюється з пайдеєю, тобто освіченістю. Так на думку Платона, пайдейя є керівництвом до зміни самої сутності людини. Відомий філософ М. Хайдеггер у цьому контексті уточнює, що «Пайдейя означає перетворення всієї людини в значенні триваючого перенесення її з кола найближчих речей, з якими вона стикається, в іншу сферу, де сутність виявляється сама по собі» (Фурт, 2014).

У середньовіччі термін «культ» вживався частіше, ніж «культура» і уособлював здатність людини реалізувати власний творчий потенціал в любові до Бога, в богоугодній діяльності (Фурт, 2014).

У сучасному розумінні поняття «культура» почало вживатися у XVII столітті, в працях німецького юриста та історіографа С. Пуфендорфа. Перше наукове визначення культури було здійснено англійським етнографом Е. Тейлором. «Культура в широкому сенсі складається у своєму цілому із знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства» (Фурт, 2014).

Філософи зазвичай відносять до культури все, створене людиною. Оскільки людські творіння виникають спочатку в думці, а потім

об'єднуються в знаки і предмети, в культурі завжди є конкретний зміст – це визначений вид і спосіб творчості (Фурт, 2014).

Тому, з одного боку, в конкретному сенсі буття існує стільки культур, скільки є суб'єктів творіння (індивідуальний прояв), з іншого боку ми можемо мати справу лише з окремими формами культури (що утворюються на основі узагальнення родового ознакового простору, предмету діяльності, в тому числі – професійної).

Звідси велика кількість визначень сутності категорії «культура», її структури, механізмів відтворення та розповсюдження. Серед найбільш відомих науковців, які займаються дослідженням цієї проблеми, слід назвати вітчизняних вчених Є. Аверінцева, Є. Маркаряна, А. Гуревича, Л. Кертмана, М. Кагана, В. Межуєва, Ю. Рєзніка, та закордонних – А. Кребера, К. Клакхома, У. Беккета, А. Радкліфа, Б. Маліновського та ін.

Отже, оскільки феномен культури в цілому визначається як історично обумовлений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах організації життя і діяльності людини, нас в контексті формування професійної культури повинна цікавити її інформаційна складова та способи відтворення. У цьому контексті цікавим є тлумачення культури В. Сластьоніним, згідно якого культура – це система надбіологічних програм людської життєдіяльності, (діяльності, поведінки, спілкуванні) програм людської життєдіяльності, що розвиваються історично, забезпечують відтворення і зміни соціального життя в усіх його проявах. Ці програми представлені розмаїттям знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності і поведінки, ідей, гіпотез, вірувань, цілей, ціннісних орієнтацій та ін. Культура зберігає, накопичує і транслює цей досвід, генерує нові програми життєдіяльності (Ананьїн, с. 23–24).

В умовах полікультурної реальності особливої актуальності набуває викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти, зокрема іноземної мови, адже вивчення окремої мови розширює культурні знання студентів, даючи їм можливість стати повноправними членами полікультурного середовища (Столярчук, 2014).

В контексті вивчення полікультурної освіти в закладах вищої освіти в Україні вітчизняні науковці трактують полікультурну освіту як процес оволодіння знаннями про різні культури своєї країни і світу в цілому, що сприяє диференціюванню загального й особливого в рідній та світовій культурі, з метою духовного збагачення студентів, толерантного і терпимого їх ставлення до представників інших культур, формування вмій і навичок для здійснення взаємодії в умовах полікультурного співтовариства (Хомич, 2014; Султанова & Шахрай).

Слід зауважити, що кожен науковець знаходить своє тлумачення цього поняття, навіть існують різні терміни-синоніми: «полікультурнія», «багатокультурна», «міжкультурна», «інтеркультурна», «мультикультурна», «кроскультурна», «бікультурна» освіта.

Кожний запропонований термін, як зауважує Ф. Асанова, має свій відтінок значення. Наприклад:

Полікультурність – це інтеграція різних культурних одиниць в один організм.

Мультикультурність передбачає наявність різних культурних, етнічних релігійних груп на одній території, їх співіснування, але ці групи не мають тісних взаємозв'язків між собою.

Інтеркультурність – це існування певних міжкультурних зв'язків (латин. *inter* – між, поміж).

Поняття крос-культурний (англ. *cross* – перетинатися) відображає скоріше процес адаптації людини до нових соціокультурних умов (Гончаренко, 1997).

Хоча досить часто науковці поняття «полікультурність», «міжкультурність» і «крос-культурність» вважають взаємозамінні і трактують, як синонімічні. Втім, поняття «крос-культура», будучи суміжним із терміном «полікультура», також має певні відмінності, а саме: по-перше, «полікультура» означає сукупність культур, на відміну від поняття «крос-культура». Якщо поняття «міжкультура» вміщує міжкультурний аспект лексичного значення цього поняття складається з частини «крос», що дослівно означає «через», то поняття «крос-культура» визначається як певна траєкторія культури, що проходить через усі іншомовні культури, і сумарно представлені в сукупності. По-друге, поняття «крос-культура» частіше застосовується як професійно зумовлена і професійно важлива якість особистості майбутніх учителів іноземної мови (Гуренко, 2016).

Для нашого наукового дослідження важлива думка О. Беспалько, яка вважає, що головними цілями полікультурної освіти мають бути, по-перше, задоволення освітніх запитів представників усіх етносів і, по-друге, підготовка людей до життя в полікультурному суспільстві, що обумовлює ряд конкретних педагогічних задач, а саме:

- глибоке і всебічне опанування історією та культурою свого народу;
- формування уявлення про розмаїття культур в Україні і світі, розуміння і внутрішнього прийняття рівноправності народів і рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних розходжень, що забезпечують прогрес усього людства і сприяють самореалізації окремої особистості;
- створення умов для інтеграції студентів у культури інших народів;
- розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур;
- виховання в душі миру; розвиток етнотолерантності;
- формування усвідомлених позитивних ціннісних орієнтацій особистості стосовно культурної спадщини України;

- виховання поваги до історії і культури інших народів: створення полікультурного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур;

- формування здатності студента до особистісного культурного самовизначення (Беспалько & Вертенко, 2014).

Звідси можна констатувати, що полікультурність особистості майбутніх учителів іноземної мови полягає у прагненні під час міжкультурного спілкування з представниками інших мов і культур зрозуміти іншомовну специфічну систему мови і концепти культури, їх систему ціннісно-сміслових орієнтирів, інтегрувати новий досвід у власну систему мови і концепти культури, а також проаналізувати систему власної культури через пізнання нової культури, що призводить до формування полікультурних ціннісних орієнтирів.

Список використаної літератури

1. Ананій В. О., Уваркіна О. В. Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі: системний підхід. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 16–24. **2. Ангдійчук І.** Психологічні особливості розвитку професійної мотивації майбутніх психологів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Т. 1. Вип. 1. С. 14–19. **3. Беспалько О. В.,** Веретенко Т. Г. Вплив полікультурної освіти на формування особистості сучасного студента. *Soucasna ukrajinistika: problem jazyka, literatury a kultury: sbornik vedeckych clanku*. 2014. № 6. С. 448–451. **4. Гончаренко С.** Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с. **5. Гуренко О. І.** Полікультурна освіта майбутніх соціальних педагогів як педагогічна система. *Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 2. С. 99–106. **6. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога:** монографія / Л. О. Хомич, Л. Ю. Султанова, Т. О. Шахрай. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 212 с. **7. Столярчук Л.** Формування полікультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземних мов. *Обрії*. 2014. № 1(38). С. 95–99. **8. Фурт Д.** Феномен полікультуралізму в педагогічному дискурсі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 40. С. 244–249.

References

1. Ananin, V. O. & Uvarkina, O. V. (2013). Navchalno-vykhovnyi protses u suchasni vyshchii shkoli: systemnyi pidkhid [The educational process in modern higher education: a systematic approach]. *Viiskova osvita*, 1, 16-24 [in Ukrainian]. **2. Anhdiichuk, I.** (2018). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku profesiinoi motyvatsii maibutnikh psykholohiv [Psychological features of the development of professional motivation of future psychologists]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky*, 1, 1, 14-19 [in Ukrainian]. **3. Bepalko, O. & Veretenko, T.** (2014). Vplyv polikulturnoi osvity na formuvannia osobystosti

suchasnoho studenta [The influence of multicultural education on the formation of the personality of the modern student]. *Soucasna ukrajinstika: problem jazyka, literatury a kultury: sbornik vedeckych clanku*, 6, 448-451 [in Ukrainian]. **4. Honcharenko, S.** (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid [in Ukrainian]. **5. Hurenko, O. I.** (2016). Polikultura osvita maibutnikh sotsialnykh pedahohiv yak pedahohichna systema [Multicultural education of future social educators as a pedagogical system]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzh. ped. un-tu. Seriia: Pedahohichni nauky*, 2, 99-106 [in Ukrainian]. **6. Polikultura** osvita v konteksti zahalnokulturnoho rozvytku osobystosti pedahoha [Multicultural education in the context of general cultural development of the teacher's personality] / L. O. Khomych, L. Yu. Sultanova, T. O. Shakhrai. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukrainian]. **7. Stoliarchuk, L.** (2014). Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov [Formation of multicultural competence of students in the process of learning foreign languages]. *Obrii*, 1 (38), 95-99 [in Ukrainian]. **8. Furt, D.** (2014). Fenomen polikulturalizmu v pedahohichnomu dyskursi [The phenomenon of multiculturalism in pedagogical discourse]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*, 40, 244-249 [in Ukrainian].

Шкарлет В. О. Формування полікультурності майбутніх учителів іноземних мов в контексті полікультурної освіти

В статті трактовано ключове поняття «полікультурна освіта майбутніх учителів іноземних мов». Виокремлено актуальність викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти, зокрема іноземної мови, що розширює мовні знання студентів і дає їм можливість стати повноправними членами полікультурного середовища. Також представлені терміни-синоніми поняття «полікультура» та головні цілі полікультурної освіти. Отже, можна констатувати, що полікультурність особистості майбутніх учителів іноземної мови полягає у прагненні під час міжкультурного спілкування з представниками інших мов і культур зрозуміти іншомовну специфічну систему мови і концепти культури, їх систему ціннісно-сміслових орієнтирів, інтегрувати новий досвід у власну систему мови і концепти культури, а також проаналізувати систему власної культури через пізнання нової культури, що призводить до формування полікультурних ціннісних орієнтирів.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурність, культура, майбутні вчителі іноземних мов, заклади вищої освіти.

Шкарлет В. А. Формирование поликультурности будущих учителей иностранных языков в контексте поликультурного образования

В статье истолковано ключевое понятие «поликультурное образование будущих учителей иностранных языков». Выделена актуальность преподавания гуманитарных дисциплин в учреждениях высшего образования, особенно иностранного языка, что расширяет

языковые знания студентов и дает им возможность стать полноправными членами поликультурной среды. Также представлены термины-синонимы понятия «поликультура» и главные цели поликультурного образования. Итак, можно констатировать, что поликультурность личности будущих учителей иностранного языка заключается в стремлении во время межкультурного общения с представителями других языков; понять иноязычную специфическую систему языка и концепты культуры, их систему ценностно-смысловых ориентиров, интегрировать новый опыт в собственную систему языка и концепты культуры, а также проанализировать систему собственной культуры через познание новой культуры, что приводит к формированию поликультурных ценностных ориентиров.

Ключевые слова: поликультурное образование, поликультурность, культура, будущие учителя иностранных языков, учреждения высшего образования.

Shkarlet V. Formation of Multiculturalism of Future Teachers of Foreign Languages in the Context of Multicultural Education

The article explains the key concept "multicultural education of future teachers of foreign languages". The essence and content of the notions "multiculturalism", "multicultural education" are clarified; the connection between them is established. The influence of these concepts on the process of professional training of future teachers of foreign languages is also revealed. The concept of culture is defined, namely the origin and history of ancient, medieval and modern times of the use of this concept. The relevance of teaching humanitarian disciplines in higher education institutions, especially a foreign language, is highlighted, which expands the language knowledge of students and gives them the opportunity to become full members of a multicultural environment. Also, synonymous terms for the concept of "polyculture" and the main goals of polycultural education are presented. So, we can state that the multiculturalism of the personality of future teachers of a foreign language consists in striving during intercultural communication with representatives of other languages; to understand a specific foreign language system of language and concepts of culture, their system of value-semantic guidelines, to integrate new experience into one's own system of language and concepts of culture, and also to analyze the system of one's own culture through cognition of a new culture, which leads to the formation of multicultural value guidelines.

Key words: multicultural education, multiculturalism, culture, future teachers of foreign languages, institutions of higher education.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2020 р.

Прийнято до друку 27.11.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.